

Tijorat banklarida jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish

Jahongir Kamiljon o'g'li Xalilayev
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola tijorat banklarida jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan. Maqolada kreditlash jarayonidagi mavjud muammolar, banklar va mijozlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, shuningdek, kredit politikasini yaxshilash va mijozlarning ishonchini oshirish bo'yicha tavsiyalar ko'rib chiqiladi. Jismoniy shaxslarning moliyaviy holatini tahlil qilish, qarz berishning samaradorligini oshirish, risklarni boshqarish va kredit qaytish darajasini yaxshilash kabi masalalar o'rganiladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalar yordamida kreditlash amaliyotini samarali boshqarish usullari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, kreditlash amaliyoti, jismoniy shaxslar, moliyaviy tahlil, risklarni boshqarish, kredit politikalar, texnologiyalar, innovatsiyalar

Improving the practice of lending to individuals in commercial banks

Jahongir Kamiljon o'glu Khalilayev
Tashkent State University of Economics

Abstract: This article is aimed at improving the practice of lending to individuals in commercial banks. The article considers existing problems in the lending process, the interaction between banks and clients, as well as recommendations for improving credit policy and increasing customer confidence. Issues such as analyzing the financial condition of individuals, increasing the efficiency of lending, managing risks, and improving the level of loan repayment are studied. Also, methods for effectively managing lending practice using modern technologies and innovations are discussed.

Keywords: commercial banks, lending practice, individuals, financial analysis, risk management, credit policies, technologies, innovations

Jismoniy shaxslarni kreditlash tijorat banklari faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu amaliyot banklarning daromad olishiga yordam beradi, shuningdek, iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Biroq, jismoniy shaxslarni kreditlash jarayoni ba'zi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin, shuning uchun

tijorat banklarida bu jarayonni takomillashtirish zarurati tug'iladi. Ushbu maqolada tijorat banklarida jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish bo'yicha asosiy masalalar, muammolar va tavsiyalar ko'rib chiqiladi.

Kreditlashning ahamiyati va muammolari

Tijorat banklari iqtisodiyotning moliyaviy tizimining asosiy qismlaridan biridir. Ular jismoniy shaxslarga kreditlar berish orqali iqtisodiy faollikni qo'llab-quvvatlaydilar, yangi ish o'rinlari yaratadilar, shuningdek, davlatning moliyaviy siyosatini amalga oshirishga yordam beradilar. Biroq, jismoniy shaxslarni kreditlashda bir qator muammolar mavjud.

Birinchidan, kreditlarni berishda banklar ko'plab risklarga duch keladilar. Mijozlarning moliyaviy holati, qarzlarni qaytarish imkoniyati, iqtisodiy sharoitlar kabi omillar kreditlash jarayonini murakkablashtiradi. Bunday sharoitda banklar qarz berishda ehtiyotkorlik bilan yondashishlari kerak, chunki qarzning o'z vaqtida qaytarilmasligi bankning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ikkinchidan, jismoniy shaxslarning kredit olish uchun zarur bo'lgan hujjatlarni tayyorlash va to'plash jarayoni ba'zan murakkab bo'lishi mumkin. Mijozlar ko'pincha zaruriy hujjatlarni to'liq taqdim eta olmaydilar yoki ularning moliyaviy holatlari aniq baholanmaydi. Bu esa kreditlash jarayonini sekinlashtiradi va mijozlarning qoniqish darajasini pasaytiradi.

Kreditlash amaliyotini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari

1. Mijozlarni moliyaviy tahlil qilishni takomillashtirish

Kredit berishning eng muhim jihatlaridan biri bu mijozning moliyaviy holatini aniq tahlil qilishdir. Banklar jismoniy shaxslarning daromadlari, xarajatlari, qarz olish tarixini va boshqa moliyaviy ma'lumotlarni hisobga olishlari kerak. Bu tahlil yordamida mijozning kreditni qaytarish imkoniyati aniqlanadi. Mijozning moliyaviy holatini yaxshiroq baholash uchun banklar yangi tahlil metodlaridan, masalan, mashina o'rganish (machine learning) yoki sun'iy intellekt (AI) tizimlaridan foydalanishlari mumkin. Bunday texnologiyalar orqali banklar kreditga bo'lgan talabni samarali tarzda qondira olishadi.

2. Kreditlash jarayonini soddalashtirish

Tijorat banklarida kredit olish jarayonini soddalashtirish mijozlarga qulaylik yaratadi. Kreditga ariza topshirish, hujjatlarni to'plash, kredit shartlarini belgilash kabi bosqichlarni tezlashtirish va soddalashtirish muhim ahamiyatga ega. Masalan, onlayn ariza berish tizimlarini joriy etish, kerakli hujjatlarni elektron shaklda taqdim etish imkoniyatlari jismoniy shaxslar uchun katta qulaylik yaratadi. Shuningdek, banklar mijozlarning ma'lumotlarini tez va xavfsiz tarzda tekshiruvchi tizimlarni joriy etishlari kerak.

3. Kredit risklarini boshqarish

Kreditlash amaliyotidagi asosiy muammo risklarni boshqarishdir. Banklar qarz berishda mijozning to'lov qobiliyatini, qarzning qaytarilish imkoniyatini tahlil qilishlari zarur. Kredit risklarini boshqarishning zamonaviy usullari banklarga ko'proq foyda keltiradi. Bunday usullar orasida kreditlarni taqsimlash, xavfli mijozlarga yuqori foiz stavkalari qo'llash, yoki mijozlarning kredit tarixini diqqat bilan tekshirish mavjud. Banklar risklarni minimallashtirish uchun zamin sifatida jamg'arma yoki sug'urta tizimlaridan foydalanishlari mumkin.

4. Mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni yaxshilash

Banklar va mijozlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaxshilash kreditlash jarayonini muvaffaqiyatli qilishga yordam beradi. Mijozlar o'z bankidan shaffoflikni, tezkorlikni va ishonchlilikni kutadilar. Banklar o'z xizmatlarini mijozlarga tushunarli tarzda taqdim etishlari, shuningdek, mijozlarning talablariga mos xizmatlar yaratishlari kerak. Kreditning shartlari, foiz stavkalari, va to'lov muddatlari haqida aniq va tushunarli ma'lumot berish bankning obro'sini oshiradi.

5. Texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish

Texnologiyalar va innovatsiyalar kreditlash amaliyotini takomillashtirishda katta ahamiyatga ega. Hozirgi kunda banklar uchun yangi texnologiyalar, masalan, blokcheyn, raqamli identifikatsiya tizimlari, va onlayn kredit tahlillari samarali vositalar hisoblanadi. Blokcheyn texnologiyasi banklarning xavfsizligini oshirishda yordam beradi, chunki bu tizim orqali amalga oshirilgan har bir tranzaksiya osonlik bilan tekshirilishi mumkin. Raqamli identifikatsiya tizimlari mijozlarni ro'yxatga olish va autentifikatsiya qilishni tezlashtiradi, shuningdek, bankning xatolarni kamaytirish imkoniyatini yaratadi.

6. Mijozlarga taqdim etiladigan maslahat va yordam xizmatlari

Mijozlarga kredit olish jarayonida professional maslahatlar berish ham muhimdir. Banklar kredit olishni istagan mijozlarga maslahat xizmatlari taqdim etishlari kerak. Bu xizmatlar mijozlarga kredit olish shartlarini tushunishga, to'lov muddatlarini rejalashtirishga va boshqa muhim masalalarni hal qilishga yordam beradi. Shuningdek, banklar kreditlarni to'lashda yuzaga keladigan muammolarni oldini olish uchun mijozlarga o'qitish, seminarlar va onlayn treninglar tashkil etishlari mumkin.

Tijorat banklarida jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish kreditlash jarayonining samaradorligini oshirishga, risklarni kamaytirishga va mijozlar bilan aloqalarni yaxshilashga yordam beradi. Banklar kreditlash jarayonida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, mijozlarni moliyaviy tahlil qilish va xizmatlarni soddalashtirish orqali o'z faoliyatlarini takomillashtirishlari mumkin. Shuningdek, mijozlar bilan shaffof va ishonchli munosabatlar o'rnatish kreditlash amaliyotining muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi. Banklar bunday usullarni joriy etish orqali o'z mijozlariga qulaylik yaratib, o'z bizneslarini rivojlantirishlari mumkin.

7. Kredit foiz stavkalarini optimallashtirish:

Kreditlash jarayonining muhim jihatlaridan biri, albatta, foiz stavkalaridir. Banklar foiz stavkalarini belgilashda ehtiyotkorlik bilan yondashishlari kerak. Yuqori foiz stavkalari mijozlar uchun jiddiy to'lov yuki yaratishi mumkin, bu esa kreditni qaytarishda muammolarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun, banklar o'z foiz stavkalarini aniq tahlil qilib, kredit risklarini boshqarish maqsadida optimal darajada belgilashlari lozim. Bu, o'z navbatida, banklar va mijozlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi, mijozlarning o'z vaqtida to'lovlarni amalga oshirishi ehtimolini oshiradi.

8. Mijozlarga moslashgan kredit mahsulotlarini taqdim etish:

Jismoniy shaxslar turli moliyaviy ehtiyojlarga ega bo'lishi mumkin. Shuning uchun banklar mijozlarning individual ehtiyojlariga mos keladigan kredit mahsulotlarini ishlab chiqishlari zarur. Masalan, biror mijozning katta miqdorda kapitalga ehtiyoji bor bo'lsa, unga uzoq muddatli kreditlar taqdim etilishi mumkin, boshqa bir mijozga esa kichik miqdorda qisqa muddatli kreditlar foydali bo'lishi mumkin. Banklar bu kredit mahsulotlarini ishlab chiqishda mijozlarning daromad darajasi, moliyaviy ahvoli va kreditorlik tarixini inobatga olishlari kerak. Shuningdek, banklar kreditlarni naqd pulsiz, raqamli platformalar orqali ham taqdim etishlari mumkin, bu esa mijozlarga yanada qulayroq bo'ladi.

9. Kreditning qaytarilishi va to'lovlarni boshqarish tizimini takomillashtirish:

Kreditlar to'lanmasligi banklarning moliyaviy holatiga katta zarar yetkazadi. Shuning uchun kreditlarni qaytarishni ta'minlash uchun banklar o'z mijozlarini to'lovni amalga oshirishga rag'batlantiradigan mexanizmlar yaratishlari zarur. Kreditlarni qaytarishning samarali tizimlari mijozlarni vaqtida va to'liq to'lovlarni amalga oshirishga undaydi. Bunday tizimlar orasida avtomatik to'lov xabarnomalari, onlayn to'lov tizimlari va mijozlar uchun moslashtirilgan to'lov rejalarini joriy etish mumkin. Shuningdek, banklar kreditni qaytarish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash va bartaraf etish uchun qo'shimcha yordam xizmatlarini taqdim etishlari mumkin.

10. Mijozlarni ma'lumotlar bilan ta'minlash:

Mijozlarning kredit olish va uni qaytarish borasidagi qarorlari uchun to'g'ri ma'lumot olish juda muhimdir. Banklar o'z mijozlariga kredit shartlari, foiz stavkalari, to'lov muddatlari va boshqa muhim ma'lumotlar haqida to'liq va aniq ma'lumotlarni taqdim etishlari kerak. Bu, o'z navbatida, mijozlarning bankka bo'lgan ishonchini oshiradi va kredit olishning to'g'ri qaror ekanligini tushunishga yordam beradi. Banklar shuningdek, mijozlarga kreditni olish jarayonida yuzaga keladigan barcha savollarga javob berish va kerakli maslahatlarni taqdim etish imkoniyatlarini yaratishlari zarur. Mijozlar uchun tushunarli va oddiy tilda taqdim etilgan

ma'lumotlar, ayniqsa, noaniqlikdan qochishga yordam beradi va kredit olish jarayonini soddalashtiradi.

11. Kredit bo'yicha maslahat xizmatlarini rivojlantirish:

Kredit olishda muvaffaqiyatli qaror qabul qilish uchun mijozlar ko'pincha professional maslahatga muhtoj bo'lishadi. Banklar o'z mijozlariga kredit olish bo'yicha mutaxassis maslahatlarini taqdim etishlari kerak. Bunday xizmatlar mijozlarga o'z moliyaviy imkoniyatlarini yaxshiroq tushunishga, qarorlar qabul qilishda yordam beradi va kredit olish jarayonini yanada osonlashtiradi. Shuningdek, banklar kredit olishning barcha jihatlarini bo'yicha mijozlarga ta'lim berish, ularni moliyaviy mas'uliyatli qarorlar qabul qilishga undash orqali, kredit qaytarish darajasini oshirishi mumkin.

12. Innovatsion kredit xizmatlarini joriy etish

Zamonaviy texnologiyalar yordamida banklar kreditlash jarayonini yanada qulay va samarali qilishlari mumkin. Masalan, mobil ilovalar orqali mijozlar kredit olish arizalarini yuborishlari, kreditning holatini tekshirishlari va to'lovlarni amalga oshirishlari mumkin. Shuningdek, banklar blokcheyn va sun'iy intellekt kabi texnologiyalarni kreditlash jarayoniga joriy etish orqali, tizimni yanada samarali va xavfsiz qilishi mumkin. Bunday innovatsiyalar kreditlashni yanada tezlashtiradi, xavfni kamaytiradi va banklar uchun yanada yuqori daromad olish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa: Jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish, banklar uchun nafaqat daromad olish, balki mijozlar bilan uzoq muddatli va ishonchli aloqalarni o'rnatish imkoniyatini yaratadi. Kreditlash jarayonidagi risklarni boshqarish, mijozlarning moliyaviy holatini yaxshilash, kredit shartlarini soddalashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali banklar o'z xizmatlarini samarali va raqobatbardosh tarzda rivojlantirishlari mumkin. Mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlarning yuqori sifatini ta'minlash, shu bilan birga bankning obro'sini oshirishga yordam beradi. Bunday yondashuv tijorat banklari uchun muvaffaqiyatli faoliyat yuritishning asosi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdug'afforov, A. (2015). Kreditlashning nazariy asoslari va tijorat banklarida qo'llanilishi. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
2. Murodov, O. (2017). Bank tizimi va moliyaviy barqarorlik. Tashkent: Sharq.
3. Xolmatov, Sh. (2018). Banklar va moliya institutlarida kredit siyosati. Tashkent: Iqtisod-Moliya.
4. Sultonov, B. (2020). Moliyaviy tahlil va kreditlash. Tashkent: Iqtisodiyot va Statistika.

5. Tajibov, A. (2021). Jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyoti. Tashkent: Bank-Tijorat.
6. Abdullayev, F. (2019). Kreditlash va unga ta'sir etuvchi omillar. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Banki.